

МОНГОЛ УЛСЫН ВАЛЮТЫН ЗАХ ЗЭЭЛИЙН ТУЛГАМДСАН АСУУДЛУУД (Эрх зүйн орчны өнөөгийн байдал, бусад орны туршлага)

Д. Ариунаа (MSc), Ц. Батбаяр, Ч. Онончимэг, Г. Билгээ, Б. Цолмонбаяр

Судалгааны сэдвийн агуулга

1. Улс орнуудын валютын зах зээлийн өнөөгийн байдал, нийтлэг асуудлууд
 - 1.1 Валютын ханшийн өөрчлөлт, өнөөгийн байдал
 - 1.2 Гадаад валютын албан нөөцийн өөрчлөлт
 - 1.3 Улс орнуудын валютын ханшийн бодлого
 - 1.4 Зарим постсоциалист улс орнуудын валютын зах зээлийн зохицуулалтуудын жишээ
2. Монгол Улсын валютын захын үйл ажиллагаатай холбоотой эрх зүйн орчны өнөөгийн байдал
 - 2.1 Монгол Улсад хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа Валютын зохицуулалтын тухай хууль болон бусад хууль тогтоомж, эрх зүйн акт
 - 2.2 Гадаад улсуудын валютын зохицуулалтын тухай хуулиуд
 - 2.3 Валютын зохицуулалтын талаархи Монгол Улсын хууль тогтоомж эрх зүйн актуудын харьцуулсан хүснэгт
3. Валютын ханшийн өөрчлөлт болон валютын зохицуулалтын тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулахтай холбоотой олон нийтийн санаа бодол
 - 3.1 Хэвлэл мэдээллийн контент анализ (Өдөр тутмын Өдрийн сонин, Зууны мэдээ сонингууд)
 - 3.2 Судлаачдын гаргасан санал, шүүмж, зөвлөмж
 - 3.3 Дүгнэлт
4. Санал, зөвлөмж
5. Хавсралт:
 - Улс орнуудын валютын зах зээлийн хяналт зохицуулалт, зохион байгуулалтын хэлбэр, эрх зүйн зохицуулалтын талаархи мэдээлэл
6. Ашигласан материалын жагсаалт

Нэг. Олон улсын валютын зах зээлийн өнөөгийн байдал

1.1 Валютын ханшийн тухай

АНУ -н зээлийн зах зээл дээр үүссэн нөхцөл байдал болон эдийн засгийн өсөлт удааширсантай холбоотойгоор ам долларын ханш 2008 оны эхний хагасаас эхлэн сулрах хандлагатай болж ирсэн ба евро болон швейцарийн франктай харьцах ханш нь хамгийн доод түвшиндээ хүрсэн байна. 2007 оны 7-р сараас 2008 оны 4-р сарын хооронд ам долларын евро болон иентэй харьцах ханш бараг 20 хувиар суларсан байна. Фунт стерлингийн хувьд дээрхи хугацаанд мөн адил 15 хувиар суларчээ. Бусад валютуудын хувьд, тухайлбал евро, швейцарийн франк, японы иен чангарсан байна. Хятадын юань, сингапурын доллар, тайваний доллар, тайландын бахт 2008 оны эхний 4 сарын байдлаар чангарсан байна.

Харин харьцангуй тогтвортой байсан Канад доллар, Солонгосын вон, Өмнөд Африкийн ранд 2007 оны 11-р сараас 2008 оны 4-р сарын хооронд суларсан байна. Зарим валютын ханш олон жилийн дундаж түвшнээсээ огцом өөрчлөгджээ. Тухайлбал, 2008 оны 4-р сард евро болон Шинэ Зеландын доллар олон жилийн дундаж ханшнаасаа 10 хувиар чангарсан бол, Японы иен, Гон-Конгийн доллар, Шведийн крон, АНУ-н доллар олон жилийн дундажаасаа 10 гаруй хувиар суларсан байна. Харин зарим орнуудын хувьд (Хятад, Сингапур гэх мэт) дотоод эрэлт буураагүй, гадны тайгүй нөлөөлөлд бага өртсөнөөс шалтгаалан дотоодын валютын ханш тогтвортой байж чаджээ. Австрали, Бразилийн хувьд худалдааны тэнцлийн үзүүлэлт эерэг гарснаар ханшийн хэлбэлзэлд бага өртсөн байна.

Ийнхүү дэлхийн хэмжээнд валютын ханшийн огцом өөрчлөлтүүд бий болсон ч гэсэн валютын арилжааны спот зах зээлийн үйл ажиллагаа хэвийн явагдаж байна. Харин мөнгөний захтай холбоотой валютын своп болон кросс-своп захуудын үйл ажиллагаанд өөрчлөлт мэдрэгдэж эхэлсэн байна. Спот захын зарах-худалдах ханшийн зөрүү (bid-ask spread) харьцангуй тогтвортой бага байсан бол своп захын хувьд зарах-худалдах ханшийн spread өссөн байна.

1.2 Гадаад валютын албан нөөц

Дэлхийн улс орнуудын гадаад валютын албан нөөцийн хэмжээ 2007 оны байдлаар 1,3 их наяд ам доллар байсан байна. Өсөлтийн дийлэнхи хувь нь Азийн орнуудад оногдож байна. Ялангуяа Хятадын гадаад валютын албан нөөц 2007 онд өмнөх оныхоос бараг хоёр дахин нэмэгдэж 461.9 тэрбум ам. доллар болсон байна. Латин Америкийн орнууд, тухайлбал Бразил улсын гадаад валютын албан нөөц 94,3 тэрбум ам. долларч хүрч өмнөх оныхоос даруй хоёр дахин өссөн байна. ОХУ 2007 оны байдлаар 168,7 тэрбум ам. долларын нөөцтэй байсан бол Япон 73,4 тэрбум ам. долларын нөөцтэй байжээ. Хүснэгт 1-с улс орнуудын гадаад валютын албан нөөцийн динамиктай танилцана уу?

Дэлхий даяар долларын ханш суларч байгаатай холбогдуулан улс орнуудын валютын ханшийн бодлогод өөрчлөлт орж эхэлсэн байна. Тухайлбал, 2007 оны 5-р сард Кувейт улс 2003 оноос хойш мөрдөж байсан доллартай уяж тогтоосон ханшийн дэглэмээ өөрчилж, дотоодын мөнгөн тэмдэгтийг валютын сагстай харьцуулж ханшийг нь тогтоохоор болсон байна.

2008 оны 4-р сарын эцсээр Кувейтийн динар долларын эсрэг 8 хувиар чангарсан байна. Арабын Эмиратын Нэгдсэн Улс, Катар зэрэг орнуудын өндөр албан тушаалтнууд валютын ханшийн дэглэмд өөрчлөлт оруулах эсэхийг судлаж байгаа тухайгаа мэдэгдэж байжээ. Мөн үед, Хятадын инфляц сүүлийн 11 жилийн түүхэнд байгаагүйгээр өсөж, долларын эсрэг юаний ханш чангарч эхэлсэн байна. Америкийн зээлийн хүү огцом буурч, ам доллар эрчимтэй суларснаас шалтгаалан гадаад валютын албан нөөц бүрдүүлэх санхүүгийн зардал өсч эхлэв. Улмаар нөөцийн хомсдлоос болж төв банкуудын зүгээс шаардлага гарсан үед интервенц хийхэд хүндрэл үүсч болзошгүй юм гэсэн болгоомжлол бий болов.

Долларын ханш тогтворгүй байгаа үед гадаад валютын албан нөөцийг доллараас өөр валютуудаар бүрдүүлж болохыг зах зээлийн шинжээчид тэмдэглэсэн байна. Гэсэн хэдий ч Олон Улсын валютын Сангийн мэдээлснээс үзвэл 2007 оны 4-р улиралд гадаад валютын албан нөөцийн ойролцоогоор 64 хувийг нь доллар эзэлж байна. Улс орнуудын ханшийн бодлогод гарч буй өөрчлөлтүүд нь дан ганц доллартай холбоотой биш байна. Тухайлбал, Унгарын Төв банк 2008 оны 2-р сард форинтын евротой уяж тогтоосон ханшийн дэглэмээ өөрчилж чөлөөтэй хөвөх ханшид шилжүүлсэн байна.

Хүснэгт 1: Улс орнуудын гадаад валютын албан нөөцийн өөрчлөлт

Гадаад валютын албан нөөц (Тэрбум америк доллараар)							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Мемо: (2007 оны 12-р сарын байдлаар)
Нийт	358.6	617.1	723.1	426.2	862.0	1,356.0	6,392.8
Өндөр хөгжилтэй орнууд	117.4	216.2	198.0	-23.1	102.1	97.5	1,501.2
АНУ	4.8	5.9	3.0	-4.9	3.1	4.9	45.8
Еврогийн бүсийн орнууд	8.0	-27.6	-7.0	-14.0	16.9	19.4	203.5
Япон	63.7	201.3	171.5	4.5	46.1	73.4	948.4
Азийн орнууд	173.9	264.1	363.7	250.2	396.0	694.9	2,912.6
Хятад	74.2	116.8	206.7	208.9	247.5	461.9	1,28.3
Гон-Конг	0.7	6.5	5.2	0.7	8.9	19.5	152.6
Энэтхэг	21.7	30.6	27.5	5.9	39.2	96.4	266.6
Индонез	3.7	4.0	-0.0	-1.8	7.9	13.9	54.7
Өмнөд	18.3	33.7	43.7	11.8	28.4	23.4	261.8
Солонгос	3.8	10.4	22.1	4.5	12.3	18.9	100.6
Малайз	-0.2	0.3	-0.5	2.8	4.1	10.2	30.1
Филлипин	6.4	13.9	16.4	3.9	20.1	26.7	162.5
Сингапур	39.4	45.0	35.1	11.6	12.9	4.2	270.3
Тайвань	5.7	2.9	7.5	2.0	14.6	20.0	85.1
Латин Америкийн орнууд	4.2	30.6	21.1	25.4	53.7	126.7	397.2
Аргентин	-4.1	2.7	4.9	4.7	7.7	13.8	44.2
Бразил	1.6	11.7	3.6	0.8	31.9	94.3	179.4
Чили	0.8	0.4	0.3	1.2	2.5	-2.5	16.7
Мексик	5.5	7.8	5.0	10.2	2.4	10.9	86.3
Венесуэл	-0.8	7.5	2.3	5.6	5.5	-5.2	23.7
Төв болон Зүүн Европын орнууд	24.2	21.1	21.4	15.3	26.0	42.2	223.6
Алс Дорнод	0.7	5.7	12.8	17.0	26.2	34.5	135.9
Оросын Холбооны Улс	11.5	29.1	47.6	54.9	119.6	168.7	464.0
Газрын тос кспортлогч орнууд	27.7	67.0	100.0	114.8	216.2	255.2	958.8

* * *

1.3 Улс орнуудын валютын ханшийн бодлого

Аливаа улс орны валютын ханшийн бодлого нь тухайн улс орны нийгэм эдийн засгийн хөгжилд онцгой үүрэг гүйцэтгэдэг бөгөөд валютын ханшийн ямар дэглэм тогтоосноос шалтгаалан улс орны эдийн засгийн хөгжил харилцан адилгүй байна. Валютын ханшийн асуудлаар судлаачдын зүгээс хийсэн ажлууд нь гол төлөв ханшийн дэглэмүүд эдийн засагт ямар нөлөө үзүүлж байгааг, тухайлбал гадаад худалдааны тэнцэлд хэрхэн нөлөөлж буйг харуулахыг зорьжээ.

Валютын ханшийн дэглэмээ улс орон хэрхэн тогтоосон нь тухайн улстай худалдаа хийж буй бусад орнуудын анхаарлыг ихээхэн татдаг асуудал юм. Тухайлбал, АНУ-н Конгресс зарим улс орнуудын валютын ханшийн дэглэмийг анхааралтай ажиглаж, 2 жил тутам Сангийн Яамнаас гаргадаг улс орнуудын валютын ханшийн тухай мониторингийн тайланг авч хэлэлцдэг байна. Мөн Конгрессийн дэргэдэх Судалгааны төвөөр АНУ-тай худалдаа хийдэг улс орнуудын валютын ханшийн талаар харьцуулсан мэдээлэл зөвлөмжийг бэлдүүлж авдаг байна. Хүснэгт 2-с АНУ-н Конгрессийн Судалгааны Төв болон бусад байгууллагуудаас гаргасан зарим тайлангуудын жишээтэй танилцана уу?

Хүснэгт 2: АНУ-н Конгрессийн Судалгааны Төв болон Сангийн Яамнаас зарим улс орнуудын валютын ханшийн бодлогын асуудлаар хийсэн судалгааны ажлуудын мэдээлэл

Байгууллагын нэр	Тайлангийн нэр	Хугацаа
АНУ-н Конгрессийн Судалгааны Төв	“Зүүн Азийн орнуудын валютын ханшийн бодлого”	2008/04/10
АНУ-н Сангийн Яам	“Олон Улсын Эдийн Засаг болон Валютын Ханшийн Бодлого”	2007 оны 10-р сард
АНУ-н Конгрессийн Судалгааны Төв	“Хятадын валютын ханш: АНУ-н худалдааны бодлогын асуудлууд”	
АНУ-н Конгрессийн Судалгааны Төв	“Өмнөд Солонгос-АНУ-н эийн засгийн харилцаа”	
АНУ-н Конгрессийн Судалгааны Төв	“Японы Валютын интервенц: бодлогын асуудлууд”	
АНУ-н Конгрессийн Судалгааны Төв	“АНУ-н худалдааны алдагдал: шалтгаан, үр дагавар, арга хэмжээ”	

1.4 Улс орнуудын Засгийн газраас баримталж буй валютын ханшийн бодлого

ОУВС-с гаргасан “Articles of Agreement the International Monetary Fund” –н 4-р хэсгийн 3-р зүйлд “*Гишүүн орон нь төлбөрийн тэнцэлийг өөрчлөх зорилгоор олон улсын валютын систем болон валютын ханшийг манипуляци хийж тодорхойлох, эсвэл бусад гишүүн орнуудаас шударга бус давуу талыг олж авахыг хориглоно*” гэжээ. АНУ-н хуулиар Сангийн Яамны төрийн нарийн бичгийн дарга нь гадаад орнуудын валютын ханшийн бодлогын шинжилгээг хоёр жил тутам хийж, ОУВС-н дээрхи гэрээг улс орнууд зөрчсөн эсэхийг тогтоож Конгресст танилцуулдаг.

АНУ-н 110 дахь Конгресс Зүүн Азийн орнуудын “валютын манипуляци”-н асуудлаар хэд хэдэн хууль тогтоомжуудыг батлан гаргажээ. Эдгээрт дараахи хуулиуд багтаж байна:

- “the Currency Harmonization Initiative Through Neutralizing Action Act of 2005”

- *"the Fair Currency Act of 2007"*
- *"the Japan Currency Manipulation Act"*
- *"the Currency reform and Financial Markets Access Act of 2007"*

АНУ бусад улс орнуудыг валютын чөлөөтэй хөвөх ханшид орохыг дэмждэг ч зарим улс орнуудын зүгээс, ялангуяа Зүүн Азийн улс орнууд энэ асуудалд их болгоомжтой хандаж байна.*** Эдгээр орнууд чөлөөтэй хөвөх ханшаас илүү зохицуулалттай хөвөх ханшийг эдийн засагт нь илүү тохирно гэж үзэж байна. Энэ нь 1997-1998 оны Азийн хямралд ханшийн чөлөөтэй хөвөх дэглэмтэй улсууд зохицуулалттай хөвөх ханш болон нэг валюттай уясан ханштай орнуудаас илүү нэрвэгдсэн гэсэн нийтлэг ойлголттой холбоотой байж болох талтай гэжээ. Конгрессийн судалгааны төвөөс гаргасан судалгаагаар Зүүн Азийн орнуудын зүгээс валютын чөлөөтэй хөвөх ханшийг нэвтрүүлснээр АНУ-н худалдааны алдагдлыг бууруулах боломжтой гэсэн дүгнэлтийг батлаагүй байна.

Азийн орнуудын валютын ханшийн бодлого янз бүр байна. Азийн ихэнхи орнууд зохицуулалттай хөвөх ханшийг (managed float) мөрддөг бол Гон-Конг 1983 оноос хойш өөрийн валютыг АНУ-н доллартай уяж тогтоосон (linked exchange rate) ба Гон-Конгийн Төв банк (Hong-Kong Monetary Authority) ам. доллар болон Гон-Конг долларын ханшийг 7,75-7,85 хооронд байлгах зорилгоор интервенц хийдэг байна. Япон, Филиппин, Өмнөд Солонгос зэрэг орнуудын хувьд сүүлийн хэдэн жилүүдэд чөлөөтэй хөвөх ханшийг (free float) зөвшөөрч байгаа хэдий ч улс орны эдийн засагт ноцтой хохирол учруулахуйц түвшинд ханш хэлбэлзсэн тохиолдолд интервенц хийж иржээ.

Нью-Йорк дахь Холбооны Нөөцийн Банкны мэдээлснээр АНУ валютын зах зээл дээрээ 1995 оны 8-р сараас 2006 оны 12-р сарын хооронд нийт хоёр удаа интервенц хийсэн байна.*** Хятад, Вьетнам зэрэг улсууд зохицуулалттай ханшийн төрөл болох мөлхөө ханшийг (crawling peg) мөрдөж байна. Энэ ханшийн үед дотоодын валютын нэг болон хэд хэдэн валюттай (валютын сагстай) харьцах ханшийн хэлбэлзлийг тогтоож өгдөг. Хүснэгт 3 -с зарим Засгийн газруудын валютын ханшийн бодлогын харьцуулсан мэдээлэлтэй танилцана уу?

Хүснэгт 3: Зарим Засгийн газруудын валютын ханшийн бодлого

Улс орон	Валютын ханшийн бодлого
Кампучи	Зохицуулалттай хөвөх ханш
Хятад	Мөлхөө ханш
Гон-Конг	Нэг валюттай уяж тогтоосон ханш
Индонез	Зохицуулалттай хөвөх ханш
Япон	Чөлөөтэй хөвөх ханш
Лаос	Зохицуулалттай хөвөх ханш
Малайз	Зохицуулалттай хөвөх ханш
Филиппин	Чөлөөтэй хөвөх ханш
Сингапур	Зохицуулалттай хөвөх ханш
Өмнөд Солонгос	Чөлөөтэй хөвөх ханш
Тайвань	Зохицуулалттай хөвөх ханш

<i>Тайланд</i>	<i>Зохицуулалттай хөөөх ханш</i>
<i>Вьетнам</i>	<i>Мөлхөө ханш</i>
<i>Монгол</i>	<i>Зохицуулалттай хөөөх ханш</i>

Улс орнуудын Төв Банкнаас дотоодын валютын зах зээлд интервенц хийж валютын ханшийн хэлбэлзлийг тогтворжуулах оролдлогууд сүүлийн үед ихээхэн гарч байна. Тухайлбал, Өмнөд Солонгосын Засгийн Газар 2008 оны 3-р сарын 18-нд 1 тэрбум ам долларыг солонгосын Воны ханшийг чангаруулах зорилгоор зэх зээлд нийлүүлсэн байна. Зарим валютын арилжааны шинжээчид Өмнөд Солонгосын Засгийн Газар америк доллар болон солонгосын воны харьцааг 975-1000 хооронд байлгах зорилт тавьсан хэмээж байна. Гэхдээ Төв банкны мэдэгдлээс харвал Өмнөд Солонгос Улс 1997 оноос хойш чөлөөт хөөөх ханшийн дэглэмтэй байгаа гэсэн байна. Интервенц хийсэн дээрхи үйлдэл нь Өмнөд Солонгос Улс валютын зах зээлийг тогтворжуулах оролдлого байв уу эсвэл ханшийн дэглэмээ өөрчлөх санаа байсан уу гэдэг нь тодорхойгүй байна².

1.5 Зарим улс орнуудын валютын зах зээлийн зохицуулалтууд

Беларус

Беларусийн Төв банкнаас арилжааны банкууддаа Беларусийн Валютын Биржээс импортын гэрээний дагуу валют худалдан авахыг хориглосон тухай “Дотоодын валютын захын мониторинг” нэртэй албан захидлыг хүргүүлсэн байна. Энэхүү захидал-зөвлөмжийн дагуу биржээс валют худалдан авах үйл ажиллагаа үндсэндээ хаагдсан бөгөөд арилжааны банкууд биржээс гадуурхи валютын зах зээлээс валют худалдан авах ба валютын арилжаатай холбоотой мэдээллийг өдөр бүр Төв банкиндаа гаргаж өгч байхаар болсон байна. Албан захидлаар шийдвэрээ танилцуулахаас өмнө Беларусийн Төв банкнаас арилжааны банкууддаа валютын арилжааны хязгаарлалт хийх тухай шийдвэрийг зөвхөн амаар өгч байсан байна.

Энэ нь Олон Улсын Валютын Сангийн дүрмийн 8-р зүйлийг зөрчихгүй гэсэнтэй холбоотой байв. Гэсэн хэдий ч аман шийдвэр биелэгдэхгүй байсан тул ийнхүү албан ёсоор бичгээр хүргүүлсэн байна. Дээрхи шийдвэрийг гаргах болсон үндсэн шалтгаан нь арилжааны банкуудын рублийн активаа валютын актив руу хөрвүүлэх, улмаар ханшийн зөрүүнээс ашиг олох зорилгыг таслан зогсоох явдал байв. Мөн арилжааны банкууд их хэмжээний валют нөөцөлж, валютын эрэлт нийлүүлэлтийн бүтэц алдагдаж, аж ахуйн субъектүүдийн валютын эрэлтийг хангах нь хүндрэлтэй болсон тул аж ахуйн субъектүүдийн валютын эрэлт хэрэгцээг биржээс гадуурхи зах зээл дээр бүрэн дүүрэн хангаж ажиллах үүрэг арилжааны банкуудад оногдсон байна. Арилжааны банкууд Төв банкинд гаргаж өгөх валютын арилжаатай холбоотой мэдээлэлдээ хэрэв аж ахуйн нэгжүүдийн валютын эрэлт хэрэгцээг хангаж чадаагүй бол шалтгаанаа тодорхой тайлбарлахаар болжээ. Харин Төв банкны зүгээс валютын зах зээлд өдөр тутам хяналт тавьж ажиллахаар болжээ. Биржийн хувьд хэдийгээр үйл ажиллагааг нь албан ёсоор хаагаагүй ч бирж дээр тогтоогддог валютын ханш олон оролцогчидтой өрсөлдөөний дүнд илүү бодитой тогтоогдох болно гэж Беларусийн Төв банк үзжээ.

Казахстан

Казахстан Улс 2000-2007 оны хооронд үндэсний валют болох тенгетэй холбоотой шат дараалсан арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлжээ. Эхний арга хэмжээнд харъяат бус оролцогчдоос үнэт цаасанд оруулах хөрөнгө оруулалт болон харъяат оролцогчдоос

² CRS Report RL 30566 “South Korea-US Economic Relations”, by Mark E. Manyin

гадаадад байршуулах хөрөнгө оруулалттай холбоотой валютын үйл ажиллагааны процедурыг хялбарчилснаар Казахстан Улсын үйлдвэрлэлийн хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх боломж бүрдсэн гэж үзэж байна.

Мөн Казахстан Улсын “Валютын зохицуулалт болон хяналтын тухай хууль” нь 2005 оны 12-р сараас эхлэн хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж эхэлсэн байна. Уг хуулиар үнэт цаасны зах зээлийн мэргэжлийн оролцогчид болон арилжааны банкуудад валютын үйл ажиллагаа эрхлэхэд тулгардаг захиргааны тээг саадыг арилгаж, гадаадад хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаа явуулахад Төв банкнаас авдаг лицензийн шаардлагыг цуцалж, валютын үйл ажиллагааг эрхлэхдээ бүртгүүлэх эсвэл мэдэгдэж байхаар өөрчилжээ. Эдгээр өөрчлөлтүүдийн үр дүнд валютын зах зээлд оролцогчдын зардал буурч, валютын үйл ажиллагаа илүү хялбар болсон байна.

Энэхүү хуулиар 2007 оны 1-р сараас валютын үйл ажиллагааны зөвшөөрлийг өөрчилсөн байна. Хуульд орсон зарим өөрчлөлтүүдээс дурьдвал, харъяат болон харъяат бус этгээдүүдийн хооронд 180 хоногоос дээш хугацаатай хийгдсэн зээлийн гэрээг Казахстаны Төв банкинд бүртгүүлэх, харъяат бус этгээдээс Казахстанд шууд хөрөнгө оруулалт (10 болон түүнээс дээш хувийн хувьцаа худалдаж авсан бол) хийсэн, мөн харъяат этгээдээс гадаадад хөрөнгө оруулалт хийсэн бол Төв банкинд заавал бүртгүүлж байхаар тусгажээ. Талуудын хооронд хийгдсэн валютын гүйлгээ нь хэрэв Казахстанд орж ирэхээр байвал 300 мянган ам доллараас дээш, харин Казахстанас гарахаар байвал 50 мянган ам доллараас дээш дүнтэй гүйлгээг тус тус бүртгүүлж байхаар болжээ. Харъяат этгээдүүд нь үл хөдлөх хөрөнгө худалдан авахтай холбоотой хийгдсэн гэрээ болон санхүүгийн хэрэгсэл олж авахтай холбоотой хийгдсэн валютын аливаа гүйлгээнийхээ талаар Төв банкинд мэдэгдэх үүрэгтэй.

Харъяат болон харъяат бус этгээдүүд ямар нэгэн хязгаарлалтгүйгээр дотоод гадаадын валютаар банкинд данс нээлгүүлэх эрхтэй. Харин гадаадын банкинд данс нээлгүүлсэн харъяат этгээдүүд энэ тухайгаа данс нээлгүүлснээс 30 хоногийн дотор Төв банкинд мэдэгдэх үүрэгтэй. Казахстаны хил гаалиар 3000 ам доллараас дээш дүнтэй тэнцэх гадаад дотоодын валют бэлнээр гаргах болон оруулж ирэхэд гаалийн мэдүүлэг бөглөнө. 10 мянган ам доллараас ихгүй гадаад валютыг ямар нэгэн хязгаарлалтгүй гаргаж болох бөгөөд харин түүнээс их хэмжээний валютыг авч гарахад валютын эх үүсвэрийг нотолсон бичиг баримтыг шаардана.

2008 оны 10-р сард Казахстаны Парламентын доод танхим болох Мажилисд Валютын зохицуулалтын хуульд оруулах нэмэлт өөрчлөлтийн талаархи хуулийн төслийн танилцуулгыг сонссон ба уг хуулийн төсөлд валютын зохицуулалтын дэглэмийг зөөлрүүлэх, түүнтэй холбоотой захиргааны процедурыг хөнгөвчлөх талаар тусгажээ.

Хоёр. Монгол Улсын валютын захын үйл ажиллагаатай холбоотой эрх зүйн орчны өнөөгийн байдал

Монгол Улсын Их Хурлын 2009 оны хаврын чуулганаар Валютын зохицуулалтын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг хэлэлцэхтэй холбогдуулан манай улсын өнөөгийн валютын харилцааны эрх зүйн зохицуулалтын талаар судласан болно. Монгол Улсад мөрдөгдөж байгаа Валютын зохицуулалтын тухай хууль нь 4 бүлэг, 19 зүйлтэйгээр 1994 оны 5 дугаар сарын 12-ны өдөр батлагдсан бөгөөд энэхүү хуулиар валютын зохицуулалтын талаархи төрийн байгууллагуудын бүрэн эрхийг тодорхойлж, аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэд валютын гүйлгээ хийх, валютын гүйлгээнд хяналт тавих, Монгол Улсын үндэсний валютыг хамгаалахтай холбогдсон харилцааг зохицуулдаг болно.

Хуулийн зорилтыг нийгмийн харилцааг зохицуулсан болон нийгмийн харилцааг зохицуулсанаар хүрэх үр дүнг тусгах гэсэн 2 байдлаар эрх зүйн онолын хүрээнд

тодорхойлох бөгөөд энэхүү валютын зохицуулалтын хуулиар валютын үйл ажиллагаанд оролцогч субъектуудын эрх, үүрэг, валютын үнэт зүйлийг тодорхойлон, валютын нөөцийг нэмэгдүүлэх, төгрөгийн тогтвортой байдлыг хангахад чиглүүлэх зорилтыг тавьсан байна.

2.1 Монгол Улсад хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа Валютын зохицуулалтын тухай хууль болон бусад хууль, тогтоомж, эрх зүйн акт:

1. Монгол Улсын Валютын зохицуулалтын тухай хууль:

1994 онд батлагдсан Валютын зохицуулалтын тухай хуульд 2001 онд нэг удаа нэмэлт, өөрчлөлт оруулсанаас хойш 15 жилийн хугацаанд Монгол Улсын валютын гүйлгээтэй холбоотой харилцааг зохицуулж байна. Валютын зохицуулалтын тухай хуулийн зохицуулж байгаа эрх зүйн орчин нь анх батлагдсан үеэсээ нэлээдгүйгээр өөрчлөгдсөн, манай улсын хувьд ч нийгэм, эдийн засгийн өөрчлөлт хурдацтай явагдаж байгаа, дэлхий нийтийн эдийн засгийн чиг хандлага өөрчлөгдсөн байх тул уг хуулийн зохицуулалтад зохих нэмэлт, өөрчлөлтийг тусгах, холбогдох эрх зүйн актыг шинээр боловсруулах шаардлагатай байгаа болно.

2. Банк бус санхүүгийн үйл ажиллагааны зохицуулалтын журам:

Өнөөдөр валютын захын үйл ажиллагааг валют солих цэг гэсэн нэр томъёогоор хэрэглэгдэж болно. Санхүүгийн зохицуулах хорооноос валют солих цэгийн үйл ажиллагаанд тавих хяналтыг сайжруулах зорилгоор Санхүүгийн зохицуулах хорооны 2009 оны 2 дугаар сарын 19-ний өдрийн 28 тоот тогтоолоор “Банк бус санхүүгийн үйл ажиллагааны зохицуулалтын журам”-д дараах нэмэлтийг оруулсан болно.

2.1 Журмын 2 дугаар зүйлийн 2.6 дэх хэсэгт Гадаад валютын арилжааны үйл ажиллагаа эрхлэх банк бус санхүүгийн байгууллагад дараахь тавигдах нэмэлт шаардлагыг заасан байна.

2 дугаар зүйлийн 2.6 дэх хэсэг:

“2.6. Гадаад валютын арилжааны үйл ажиллагаа эрхлэх банк бус санхүүгийн байгууллагад дараах нэмэлт шаардлагыг тавина:

2.6.1. Ажилтны аюулгүй байдлыг хангасан торон /шилэн/ хаалттай байх;

2.6.2. Бичсэн бичлэгийг 1 сараас доошгүй хугацаагаар архивлан хадгалдаг хяналтын камертай байх;

2.6.3. Кассын машинтай байх;

2.6.4. Тухайн төрлийн валютыг шалгагч болон мөнгө тоологч машинтай байх;

2.6.5. Гадаад валютыг худалдан авах, худалдах ханшийг нийтэд ил тод мэдээлэх самбартай байх;

2.6.6. Гадаад валютыг худалдан авах, худалдах тухай бүр гадаад валютыг худалдаж авсан, худалдсан тухай баримтыг хоёр хувь үйлдэж, нэг хувийг харилцагчид өгч, нөгөө хувийг санхүүгийн баримт болгон хадгалах;

2.6.7. Долоо хоног тутмын гадаад валютын арилжааны тухай мэдээг энэхүү журмын 6 дугаар хавсралтын дагуу гаргаж дараа долоо хоногийн эхний хагаст Монголбанкинд, сар тутмын валют арилжааны тухай мэдээг энэхүү журмын 7 дугаар хавсралтын дагуу гаргаж, дараа сарын 10-ны өдрийн дотор Хороонд ирүүлж байх,” заасан байна.

2.2-т Хорооны “Банк бус санхүүгийн байгууллагаас төвлөрүүлэх зохицуулалтын үйлчилгээний хөлсний хэмжээг шинэчлэн тогтоох тухай” 2007 оны 122 дугаар тогтоолд гадаад валютын арилжааны үйл ажиллагаа эрхлэх дүрмийн сангийн хэмжээ 100 000.0-350 000.0 байх, дүрмийн сангийн доод хэмжээг 50 000.0 төгрөг байхаар шинэчлэн тогтоосон болно.

3. “Гадаад валютын гүйлгээг зохицуулах зарим арга хэмжээний тухай” Сангийн сайд, Монголбанкны ерөнхийлөгч хамтарсан 1996.06.10-ны өдрийн №153/155 тушаал, “Тушаалд нэмэлт оруулах тухай” Сангийн сайд, Монголбанкны ерөнхийлөгч хамтарсан 1999.02.23 өдрийн №25/88 тушаал :

- Монгол улсын нутаг дэвсгэрт төлбөр тооцоог төгрөгөөр гүйцэтгэж байх, гадаад валютаар үйлчилгээ үзүүлж, төлбөр хийж байгаа бүх төлбөр тооцоог үндэсний валют-төгрөгөөр гүйцэтгэж байх;
- Монгол Улсын нутаг дэсгэр дээр бүх төрлийн ажил үйлчилгээ, зар сурталчилгаа, аливаа үнийн санал болон тарифыг зөвхөн Монгол Улсын үндэсний валют-төгрөгөөр илэрхийлж байх;
- Журмын 2-т Энэүү журмын хэрэгжилтэнд хяналт тавин ажиллаж, хуулийн заалтыг зөрсөн этгээдэд холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу тухай бүр арга хэмжээ авч байхыг Монголбанкны Хяналт шалгалтын газар, Гадаад харилцааны газар, Сангийн яамны Валютын харилцааны газар, Улсын хянан байцаах алба, Улсын татварын ерөнхий газарт даалгасан байдаг. Гэвч энэхүү журмын хэрэгжилт нь өдгөө хангалгүй байдаг төдийгүй манай улсын ихэнх салбарын төлбөр тооцоо гадаад валютаар хийгдэж байна. Жишээлбэл: барилгын салбарын орон сууцны захиалгын төлбөр, цэцэрлэг, сургуулийн сургалтын төлбөр гэх мэт.

Манай улсад мөрдөгдөж байгаа Валютын зохицуулалтын тухай хууль болон бусад хууль, тогтоомж, эрх зүйн актуудын талаар хүснэгтээс үзнэ үү.

2.2 Валютын харилцаанд оролцогчдод олгох зөвшөөрөлийн талаарх эрх зүйн зохицуулалт:

Валютын үйл ажиллагаа эрхлэх зөвшөөрөл авах, хүчингүй болгох талаарх эрх зүйн зохицуулалтын гол зорилго нь санхүүгийн зах зээл дээр бий болж болзошгүй эрсдлээс урьдчилан сэргийлж, цаашид тогтвортой, үр ашигтай үйл ажиллагааг эрхлүүлэхэд оршдог бөгөөд энэхүү харилцааг “Аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрөлийн тухай” хууль буюу холбогдох бусад хууль тогтоомжоор зохицуулдаг. *Арилжааны банк* нь Валютын зохицуулалтын тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлд Монголбанкнаас олгосон зөвшөөрөлийн үндсэн дээр валютын гүйлгээний дараахь үйл ажиллагааг эрхлэхээр заасан байна. Үүнд:

- Гадаад валютын бэлэн бус төлбөр, тооцооны үйл ажиллагааг эрхлэх;
- Гадаад валютыг бэлнээр худалдах, худалдан авах;
- Байнга болон түр оршин суугчдын нэр дээр гадаад валютын данс нээж, гүйлгээ хийх гэж хуульчилсан байдаг.

Банк бус санхүүгийн байгууллага нь Гадаад валютын арилжааг Банк бус санхүүгийн үйл ажиллагааны тухай хуулийн 7.1.7-д заасан дагуу Санхүүгийн зохицуулах хорооноос олгосон тусгай зөвшөөрөлийн дагуу эрхэлдэг. Банк бус санхүүгийн байгууллагад гадаад валютын арилжаа эрхлэх тусгай зөвшөөрөлийг Аж ахуйн нэгж байгууллагын үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрөлийн тухай хуулийн 15.3.1-т заасан дагуу Санхүүгийн зохицуулах хорооноос мөн хуулийн 11.1-т заасан бичиг баримтыг хүлээн авсан өдрөөс хойш 30 хоногийн дотор хянан шаардлага хангасан тохиолдолдог зөвшөөрөлийг олгодог байна. Санхүүгийн зохицуулах хороо нь журмын 4.1-т заасан баримт бичгийг бүрдэл гүйцсэн өдрөөс эхлэн 30 хоногийн дотор 1 жилийн хугацаатай олгодог байна.

Олон Улсын санхүүгийн байгууллагуудын тухай

Олон Улсын Валютын сан /International Monetary Fund IMF/ - Дэлхийн мөнгөний тогтолцоог тогворжуулах үйл ажиллагааны зорилгоор 1944 онд АНУ-ын Нью-Гемшир мужийн Бретон Будс хотноо зохион байгуулагдсан Нэгдсэн Үндэсний Байгууллагын олон улсын валютын

санхүүгийн хурлаар байгуулагдсан.

ОУВС нь Дэлхийн банк болон олон улсын санхүүгийн томоохон бусад байгууллагтай хамтран дэлхийн эдийн засгийн хөгжлийг тогтвортой байлгах, гадаад өрийн хүндрэлийг хөнгөвчлөх, төлбөрийн тэнцэлийг хангуулах, төслийн санхүүжилт хэрэгжүүлэхэд гишүүн орнуудад санхүүгийн хөнгөлөлттэй зээл, тусламж үзүүлэх, тусламж үзүүлэх чиглэлээр ажилладаг.

1946 оны 5 сараас 39 гишүүн орны бүрэлдэхүүнтэй үйл ажиллагаагаа албан ёсоор эхэлсэн бол одоо ОУВС-д 182 орон гишүүнээр элсэн орсон байна.¹Манай улсын хувьд 1992 онд ОУВС-нд гишүүн орноор элссэн. ОУВС-ийн дүрэм ёсоор түүний гишүүн орнуудын үндэсний валютыг гадаад валютаар ямар нэг хязгаарлалтгүйгээр чөлөөтэй солих, санхүү, валютын бодлогод оруулж байгаа өөрчлөлт нь бусад гишүүн орнуудад нөлөөлөхөөр бол ОУВС-д заавал мэдээлж ОУВС-ийн зөвлөмж ёсоор бүх хамтын нийгэмлэгийн эрх ашигийн үүднээс өөрийнхөө бодлогоор зохицуулж байх үүргийг хүлээсэн байдаг.

ОУВС гишүүн орнууддаа тусламж үзүүлэхийн тулд хатуу норм хэмжээний дотор зарцуулдаг нэгдсэн сантай бөгөөд үүнийг гишүүн орнуудад эдийн засгийн хүндрэл тохиолдсон үед ашиглах зориулалттай юм.

1. Дэлхийн банк нь анх 1944 онд АНУ-ын Бреттон Вудс хотод байгуулагдсан бөгөөд хоорондоо нягт холбоотой ажилладаг.
 - Олон Улсын санхүүгийн корпораци /International finance corporation IMC/
 - Хөгжил шинэчлэлийн олон улсын банк
 - Олон улсын хөгжлийн ассоциаци
 - Хөрөнгө оруулалтын баталгаажуулах олон талт агентлаг
 - Хөрөнгө оруулалтын маргааныг зохицуулах олон улсын төв гэсэн 5 байгууллагаас бүрддэг.

¹ А. Даваасүрэн “Олон улсын валют, санхүү, зээлийн харилцаа” -139 тал

2. Дэлхийн банк нь 180 гишүүн оронтой бөгөөд манай улсын хувьд 1992 онд гишүүн орноор элссэн болно.
3. Азийн хөгжлийн банк нь Ази – Номхон далайн бүс нутагт өөрийн гишүүн хөгжиж буй орнуудынхаа нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийг дэмжин туслах үйл ажиллагаа явуулдаг санхүүгийн байгууллага юм. Азийн хөгжлийн банк нь анх Филиппин улсын Манила хотноо 1966 онд байгуулагдсан бөгөөд одоо 55 гишүүн оронтой үйл ажиллагаагаа явуулж байна.

2.3 Гадаад улсуудын валютын зохицуулалтын талаарх хуулиуд:

Оросын Холбооны Улс:

ОХУ-ын Валютын зохицуулалтын тухай хууль 2003.11.21 баталсан. Уг хуульд нийт 9 удаа өөрчлөлт оруулсан байх бөгөөд хамгийн сүүлд 2008.07.22-нд өөрчлөлт оруулсан болно. ОХУ-ын валютын зохицуулалтын тухай хуулийн 3 дугаар зүйлдээ Валютын зохицуулалт, валютын хяналтын үндсэн зарчмыг тусгайлан заасан байдаг.

1. Валютын зохицуулалтын салбар дахь төрийн бодлогыг хэрэгжүүлэхэд эдийн засгийн арга хэмжээний приоритет
2. Байнга оршин суугч болон түр оршин суугчийн валютын гүйлгээнд төрөөс оролцохгүй байх

3. ОХУ-ын валютын гадаад дотоод бодлогын нэгдмэл байдал
4. Валютын зохицуулалт болон валютын хяналтын тогтолцооны нэгдмэл байдал
5. Валютын гүйлгээ хийж байгаа байнга оршин суугч болон түр оршин суугчийн эрх, эдийн засгийн ашиг сонирхлыг төрөөс хамгаалах явдлыг хангах

ОХУ-ын валютын зохицуулалтын тухай хуулиар байнга оршин суугч болон түр оршин суугчдийн хооронд хийгдэх валютын гүйлгээ, ОХУ-ын нутаг дэвсгэр дээр болон ОХУ-ын нутаг дэвсгэрээс гадна гадаад валютын данс нээлгэх, хаалгах зэрэг харилцааг нарийвчлан зохицуулсан байдаг.

Гурав: Валютын ханшийн өөрчлөлт, Санхүүгийн зохицуулах хорооноос гаргасан шийдвэрийн талаарх олон нийтийн санаа бодол

3.1 Судлаачдын гаргасан санал, шүүмж, зөвлөмж

Өдөр тутмын Зууны мэдээ, Өдрийн сонины 2008 оны 11, 12, 2009 оны 1, 2 дугаар сарууд, мөн 3 сарын 20-ны өдрийг хүртэлх нийт 140 дугааруудад валютын ханшийн өөрчлөлт, Санхүүгийн зохицуулах хорооноос гаргасан шийдвэрийн талаарх олон нийтийн санаа бодолтой холбоотой мэдээ, мэдээлэлд контент анализ хийлээ. Нийт мэдээ, мэдээллээс харахад олон нийт дараах санал бодолтой байна. Үүнд,

Төгрөгийн ханш буурах гол шалтгаануудыг:

1. Манай улсад орж ирэх валютын урсгал саарсан
2. Монгол банкинд тушаагдах алтны хэмжээ буурсан
3. Арилжааны банкууд зээл гаргахгүй байгаа
4. Монгол банкны чөлөөтэй хөрвөх бодлого бодит байдалд нийцэхгүй байна
5. Арилжааны банк ажиллаагүй амралтын өдрүүдэд ханш нэмэгдсэн.
6. Ямар ч шаардлагагүй, огт гадаад худалдаа эрхэлдэггүй компани, хувь хүн их хэмжээний доллар худалдан авч нөөцлөөд эхэлсэнтэй холбоотой гэж үзсэн байна.

Төгрөгийн ханшийг чангаруулахын тулд:

1. Ерөнхий сайд асан, гавьяат эдийн засагч Д.Бямбасүрэн: "...ханшийг тогтворжуулахын тулд экспортоо дэмжиж, импортоо багасгах бодлогыг УИХ, ЗГ гаргаж ажиллах хэрэгтэй байна. Дотоодын үйлдвэрлэл өсч, эрэлт нэмэгдвэл аяндаа зах зээлрүү мөнгө орно. Үүнээс гадна аялал жуулчлал гэх мэт салбараа хөгжүүлэх..." Зууны мэдээ 2008.12.17 №300/3060/

2. УИХ-н гишүүн Р.Амаржаргал: "Монголын эдийн засаг бараг 80% нь импортоос хамаарсан бүтэцтэй байхад валютын ханшаар дамжуулан эдийн засгийг залах бололцоог бүрэн ажиглахгүй байна. Зээлийн хүүг нэмэгдүүлэх нь төгрөгийг чангаруулж улмаар дотоодын зах зээлийн үнийг бас бууруулах бололцоотой..." Зууны мэдээ 2008.11.03 №263/3023/

3. Эдийн засгийн бодлогыг дэмжих сангийн дарга Э.Золбаяр: "...Импортлогчдод ашигтай. Монголд үзүүлэх нөлөөлөл нь харьцангуй бага. Үндэсний төгрөгийг долларт шилжүүлсэн байхад ер алдахгүй, ашигтай байх магадлалтай." Зууны мэдээ 2008.11.10 №269/3029/ Америк долларын ханш огцом өсч, төгрөгийн ханш буурсан 2008 оны 11-р сард дэлхийн болон монголын эдийн засагчид долларын ханшийг үргэлжлэн өснө гэж мэдээлж байсан байна. Жишээ нь, МҮХАҮТ-ийн дарга С.Дэмбэрэл: "Манай улсад орж ирэх ам долларын нийлүүлэлт багассантай холбоотой.

Төв банкнаас чөлөөтэй хөрвөх дэглэм хэрэгжүүлж байгаа нь ханшийг барихад нөлөө

үзүүлэхгүй байна. Тиймээс цаашид улам чангарна. Монгол банк ирэх онд ч энэ бодлогоо барихаа мэдэгдсэн нь эдийн засагт таатай нөлөөлөхгүй” гэсэн байна. /Зууны мэдээ сонины 2008.11.10,11/

3.2 Өдрийн сонин, Зууны мэдээ сонинуудын мэдээлэлд хийсэн контент анализ

Хавсралт 1

№	Гарчиг	Бичлэгийн төрөл	Сонины нэр, огноо	Агуулга
	Р. Амаржаргал: Мөнгөний бодлогын хэлэлцүүлэгт	нийтлэл	Зууны мэдээ 2008.11.03 №263/3023/	...Валютын ханшаар дамжуулан макро эдийн засгийг залах арга механизмыг Монгол банк огт эзэмшээгүй гэмээр. Монголын эдийн засаг бараг 80% нь импортоос хамаарсан бүтэцтэй байхад валютын ханшаар дамжуулан эдийн засгийг залах бололцоог бүрэн ажиглахгүй байна. Зээлийн хүүг нэмэгдүүлэх нь төгрөгийг чангаруулж улмаар дотоодын зах зээлийн үнийг бас бууруулах бололцоотой...
	Ам.долларын ханш 2 өдрийн дотор 1180 төгрөг болж өсөв	мэдээ	Зууны мэдээ 2008.11.10 №269/3029/	11.03-ны байдлаар 1 ам доллар 1180 төгрөг байна. Зарим эдийн засагчид цаашид улам өсөх хандлагатай гэж үзэж байна. Эдийн засгийн бодлогыг дэмжих сангийн дарга Э.Золбаяр: ...импортлогчдод ашигтай. Монголд үзүүлэх нөлөөлөл нь харьцангуй бага. Үндэсний төгрөгийг долларт шилжүүлсэн байхад ер алдахгүй, ашигтай байх магадлалтай.
	Америк долларын хаанчлал эргэн ирлээ	мэдээ	Зууны мэдээ 2008.11.11 №270/3030/	МҮХАҮТ-ийн дарга С.Дэмбэрэл:Манай улсад орж ирэх ам долларын нийлүүлэлт багассантай холбоотой. Тав банкнаас чөлөөтэй хөрвөх дэглэм хэрэгжүүлж байгаа нь ханшийг барихад нөлөө үзүүлэхгүй байна. Тиймээс цаашид улам чангарна. Монгол банк ирэх онд ч энэ бодлогоо барихаа мэдэгдсэн нь эдийн засагт таатай нөлөөлөхгүй
	Г.Дэлгэрмаа: Төгрөгийн ханш огцом буурах үндэслэлгүй	ярилцлага	Зууны мэдээ 2008.11.1 №270/3030/	11.07-нд Форбс сэтгүүлээс эдийн засагчдын дунд хэлэлцүүлэг явуулсан Тэд долларын ханш дараагийн 6 сард өснө гэжээ. Арилжааны банк ажиллаагүй амралтын өдрүүдэд ханш нэмэгдсэн.Монгол банкны валютын нөөц хэвийн байгаа

Валютын нөөц багасч 700 сая-д хүрчээ	ярилцлага	Зууны мэдээ 2008.11.12 №270/3030/	Монгол банкны тэргүүн дэд Ерөнхийлөгч Б.Энххуяг: 700 сая доллар буюу 3.5 сарын импортын бараатай дүйцэхүйц нөөцтэй байгаа. Валютын ханшийн өөрчлөлтөнд манай улсруу чиглэсэн валютын урсгал саарсан, хөрөнгө оруулалт хумигдаж, Монгол банкинд тушаагдах алтны хэмжээ багассан нь нөлөөлсөн...
Үндэсний мөнгийг үнэгүйдүүлсэн "хар лхагва" гариг	нийтлэл	Зууны мэдээ 2008.11.18 №276/3036/	Нэг ам доллар 1190 төгрөг хүрсэн. Арилжааны банкуудад зарагдахгүй. Монгол банкнаас авч буй арга хэмжээ нь амьдралд нийцэхгүй байна.
Дэлхийн хямрал монголд "ногоон"-ы хомсдол үүсгэв	нийтлэл	Зууны мэдээ 2008.12.02 №287/3047/	1:1250 харьцаатай байна. Сонгуулийн шоу, долларын нийлүүлэлт, Монгол банкны муу үйл ажиллагаанаас болж доллар нэмэгдсэн...
Эдийн засагч Б.Гантулга: Монголд "айдсын хямрал нүүрлэчээд байна"	ярилцлага	Зууны мэдээ №20/3092/	...ямар ч шаардлагагүй, огт гадаад худалдаа эрхэлдэггүй компани, хувь хүн их хэмжээний доллар худалдан авч нөөцлөөд эхэлнэ гэдэг бодлогогүй алхам...
Банкууд доллар гаргавал төгрөг "сэргэнэ"	нийтлэл	Зууны мэдээ №21/3093/	"Найман шарга"-ын ченжүүд "Монгол банк ямар бодлого явуулдгийг бид мэддэггүй. Арилжааны банкууд доллар гаргаад эхэлбэл аяндаа ханш буурна.Тэд одоо 1000-с дээш доллар гаргаж чадахгүй.Хүнд 23000 доллар хэрэгтэй болбол 23 удаа банкруу явна гэж байхгүй биз дээ" гэж ярьж байна. Доллараар биш төгрөгөөр тооцоо хийх, Монгол банк хурдтай ажиллах...
Хямралаас гарах арга-билиг	Фельетон	Өдрийн сонин 2009.01.15 №010	...Төгрөгийн доллартай харьцах ханш унаад байна.Үүнийг мөн л арга билгийн замаар шийднэ. Төгрөгийн ханшийг одоо байгаагаас нь 100 дахин чангаруулж болно. Нэг 0 хасаад 1000-г 100 болгох.

Долларын ханш нууц байдалд оржээ.	мэдээ	Өдрийн сонин 2009.01.17 №012	Өчигдөр 16 цагийн байдлаар “Найман шарга” зах сэлүүхэн ганц нэг ам.долларын наймаа хийж байв. Хачирхалтай нь тэдний зарж буй үнэ арилцааны банкуудаас ялгаагүй 1 ам.доллар нь 1325 төгрөг байна. Найман шарга-ын гадна нэгэн залуу “1000-хан ногоон байна. Шууд 1400-д өгчихнө” гэж байна. “Бусад чинь яагаад хямд байгаа юм” гэсэн асуултанд “Энд хямд үнээр хэн зарж байгаа юм бэ,утсаар үнэ тохирч хийж байгаа” гэж хариулав.
Доктор,профессор Г.Пүрэвбаатар: Манай улсын санхүү эдийн засаг ноцтой хүндэрч байна	ярилцлага	Өдрийн сонин. 2009.01.17 №012	2008 оны сүүлчээр төгрөг ам.доллар юаньтай хөрвөх ханш суларч байна. төгрөг ам.доллар юаньтай хөрвөх ханшийг 1200,160 төгрөгийн хэмжээнд байлгахаар “валютын довтолгоон” хийж төгрөгийн ханшийг тогтооход анхаарах хэрэгтэй. Гадаад валютын ханш өндөр бол экспортыг нэмэгдүүлж, импортыг бууруулдаг, доогуур бол үүний эсрэг үйлчилдэг.
Ард түмнийг доллараар дарамталж байна.	нийтлэл	2009.01.27 №022/3099/ Өдрийн сонин Захидал ирлээ буланд	Манай улсын санхүү, эдийн засгийн байдлыг барьж байгаа хүмүүс л ажлаа хийж чадахгүй байгаагийн илрэл болохоос “дэлхийн эдийн засгийн хямрал” явагдаж байгаа юм биш ээ. Арилжааны банкууд 1173-аар аваад 1178-р, ченжүүд 1174.5-аар аваад, 1175-аар зарж болоод байсан зөв жишиг үгүй болсон. Төгрөгийн ханшийг унагаж буй гол зүйл бол үл хөдлөх эд хөрөнгийг доллараар биш , төгрөгөөр наймаалж байна, монгол төгрөгийнхөө ханшийг сайжруулахсан.

Голомт банкны гүйцэтгэх захирал Жон Финиган: “Одоо хямралыг биш түүний цаадах ирээдүйг харах нь чухал”	ярилцлага	Өдрийн сонин 2009.01.26 №020	2008 оны 3 дугаар улирлаас манай экспортын гол нэрийн барааны үнэ унаж, ингэснээрээ ам.долларын эсрэг монгол төгрөгийн ханшийн хөдөлгөөн эрчимжсэн. Өнгөрсөн 11 сараас төгрөгийн ханш оргил ханшаасаа 19%, MNT 1.170 =USD1 гэсэн дундаж ханшаасаа 16%-иар суларсан.Манай банкны зүгээс долларыг тогтмол нийлүүлэхийг эрмэлзэж ирсэн...эргээд төгрөгийн ханш аажимдаа өсөх нөхцөл бүрдэх болов уу...
Ж.Вашингтон 2 Чингэсийг залгих нь	нийтлэл	Зууны мэдээ 2008.12.05 №290/3050/	1:1300. Үүнд алтнаас авах 68%-ийн татварын босгыг өмнө нь 500 ам доллараар тогтоосон. Өнгөрсөн 2 жилийн хугацаанд 1000 доллар хүртлээ өссөн тул засвараас зайлсхийж алт тугаах нь багассан.Мөнгөн гуйвуулга багасаж, дотоодын арилжааны банкууд зээлээ хязгаарлаж хөрөнгө оруулалтаа багасгасан ...
Ерөнхий сайд асан,гавьяат эдийн засагч Д.Бямбасүрэн: Манай банкуудад тэсрэх бөмбөгөн дээр суучихлаа	ярилцлага	Зууны мэдээ 2008.12.17 №300/3060/	...ханшийг тогтворжуулахын тулд экспортоо дэмжиж, импортоо багасгах бодлогыг УИХ, ЗГ гаргаж ажиллах хэрэгтэй байна. Дотоодын үйлдвэрлэл өсч, эрэлт нэмэгдвэл аяндаа зах зээлрүү мөнгө орно. Үүнээс гадна аялал жуулчлал гэх мэт салбараа хөгжүүлэх...
“Ж.Вашингтон Чингисийг 1610:1-ээр ялав”	нийтлэл	Зууны мэдээ 2009.02.09 №31	Монгол банкны удирдлагын үйл ажиллагаа удаан байна.02.07-ны 15 цагийн байдлаар Найман шарга зах дээр 1 ам.доллар 1600 төгрөг хүрч байна....
ТВ 9 ТВ-ийн редактор Я.Гомбо: “Ченжийг устгаагүй цагт Монгол банз төгрөгийн ханшаа барьж чадахгүй”	ярилцлага	2009.02.24 Зууны мэдээ №45	Манай урд, хойд хөршид гар дээрээс валют арилжахыг хориглодог. Валют солих цэгүүдийг үгүй болгож, арилжааны банкууд гүйлгээ хийх хэрэгтэй. Үүнтэй холбогдуулж зарим банк 24 цагаар ажиллах...

СЗХ-ны гишүүн, дэд дарга Д.Дүгэржав: "Монгол банкны ханшаас өндөр үнээр арилжаа хийвэл татвар ногдуулна"	ярилцлага	2009.02.11 Өдрийн сонин №038	Монгол банкны ханшаас өндөр үнээр арилжаа хийвэл татвар ногдуулна
"Нэрээ сольсон ченжүүдэд итгэж болох уу "	Нийтлэл	2009.03.04 №48 Зууны мэдээ	15 жилийн өмнөөс Валют солих цэг ажиллуулах зөвшөөрөл олгож эхэлсэн. Арилжааны 15 банк, 132 ББСБ дээр нэмэгдэх нь. Мөнгөний бодлогоо атгаж чадахгүй Монгол банк хар захын ченжүүдийг өөгшүүлж байгаа л хэрэг. Ченжийг устгаагүй цагт ханшийн хөөрөгдөл байх нь гарцаагүй зүйл.
"Ченжүүдийн эсэргүүцэл 1:1615-д хүрэв"	нийтлэл	2009.03.09 Зууны мэдээ №52	СЗХ-ноос гаргасан шийдвэрийг эсэргүүцэн ханшийг зохиомлоор хөөрөгдүүлж байна...
"Нээлт хаалтын ханшийг яагаад зарлаж болохгүй гэж?"	нийтлэл	2009.03.10 Зууны мэдээ №53	Валютын нээлт, хаалтын ханшийг зарладаг болох...
"Санхүүгийн зохицуулах хорооныхон ченжүүдийн мэдлэгийг голов"	Мэдээлэл, ярилцлага	2009. 03.10 Зууны мэдээ №53	СЗХ-ноос 02.17-нд Валют солих цэгүүдийг ББСБ болгохоор гаргасан шийдвэрээ танилцуулан ченжүүдтэй уулзсан. Мөнгө тоолох автомат машин, 50 сая төгрөгний хөрөнгөтэй байх шаардлага тавьсан. Энэ талаар зарим ченжүүдтэй ярилцсан ярилцлага "Ажилчин зөгий" Валют арилжааны төвийн диллер Л.Энхцэцэг: СЗХ-ны шийдвэрийг эсэргүүцэж байна ...50 сая төгрөг гэдэг бол цөөн хүний эрх ашигт нийцсэн заалт, татвар авахын тулд төр ченжүүдийг дарамталж байна...ББСБ-ын захирал эдийн засагч байх ёстой гэдгийн хувьд Найман шарга зах дээр эдийн засагч хүн ажилладагийг мэдэхгүй, би 1996 оноос хойш энэ үйл ажиллагааг эрхэлж ирсэн. "Уянга" Валют арилжааны төвийн диллер С.Болдбаатар:"Бүтцийг шинэчилсэн ч ханшийн хөөрөгдөл зогсохгүй"

“Долларын ханш өсч, банкууд зээл олгож байна”	мэдээ	Өдрийн сонин 2009. 03.11 № 059	Арилжааны банкууд зээлээ өргөжүүлж, ААН-үүд үйлдвэрлэлээ нэмж байна. Монгол банк бодлогын хүүгээ 14% болгож арилжааны зээл 17-19% хүүтэй болно...
Монгол банкны Ерөнхийлөгч Л.Пүрэвдорж: “Найман шаргынхан л хий ханш зарлаад байна”	ярилцлага	Зууны мэдээ 2009.03.16 №58	Монгол банк өнгөрсөн хугацаанд зарах долларынхаа хэмжээг бууруулсан. Өнгөрсөн 4,5 өдөр доллар зараагүй энэ хугацаанд доллар нэг их өсөөгүй нь цаашид долларын ханш тогтворжих боломжтой гэдгийг харууллаа...
АН-ын ЕНБД асан Д.Дорлигжав: “Төв банк 200 сая “ногоон”-ы төлөө үйлдвэрлэгчдийг хөсөр хаялаа”	ярилцлага	Зууны мэдээ 2009.03.16 №58	...Бодлогын хүү өссөнөөр ханш тогтворжино гэж байхгүй, 5,6 сард эцэстээ хүрнэ...
Банкууд Монгол банкны шаардлагат “хариу үйлдэл” үзүүлж эхэллээ	Мэдээ	2009.03.13	Монгол банк бодлогын хүүгээ өсгөлөө хэмээн мэдэгдсэний 1 хоногийн дараа 1569.92 байснаа 1574.10 болж, арилжааны банкин дахь ам.долларын ханш 1640 төгрөг болж 25 төгрөгөөр өссөн байна.
Монгол банкны санхүүгийн зах зээлийн хэлтсийн захирал Д.Дэлгэрсайхан: Хангалттай мөнгө татаж чадахгүй бол бодлогын хүүг дахин өсгөнө	ярилцлага	2009.03.17 №59/3131/	Бодлогын хүүг 9.75-аас 14% болгосон нь төгрөгийн ханшийг өсгөх алхам. Бид ханшийг ажиглаж байдаг болохоос биш оролцдоггүй. Монгол банк зөвхөн банк хоорондын захын валютын ханшийн дунджыг зарладаг. Өөрөөр хэлбэл том хэлбэлзэл гарсан тохиолдолд оролцоно. 1700 төгрөг гэдэг бидний тооцоолж байснаас сул ханш. Бодлогын хүү нэмсний дараа долларын ханш өссөн гэдэг мэдээлэл буруу хүрснийх. 14 хоногоос сарын хугацаанд үр дүн нь гарах ёстой.
МҮЭ-ийн Ерөнхийлөгч С.Ганбаатар: Л.Пүрэвдорж буруу шийдвэр гаргасан	ярилцлага	2009.03.17 №59/3131/	Монгол банкны шийдвэр буруу байсан. Үйлдвэрлэл хөгжихийн эсрэгээр, банкны зээлийн хүүг нэмэгдүүлсэн шийдвэр болсон.

Эдийн засагч Н.Хүрэлсүх: Зээлийн хүү нэмснээр бизнес ашиг нь улам багасаад ирнэ.	ярилцлага	2009.03.17 №64 /3141/	Гадаад зах зээл дээрх зарим түүхий эдээ боломжийн үнээр урьдчилан худалдах хэрэгтэй. Мэдээж засгийн газрын оролцоо чухал. Ингэснээр валютын нөөц нэмэгдэх боломжтой. ..Алтны 68%-ийн татварыг зогсоогоод олборлох компаниудад төгрөгийн зээл олгох хэрэгтэй._
--	-----------	--------------------------	--

3.3. Дүгнэлт

Валютын зохицуулалтын хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлд иргэд олон нийт, төрийн бус байгууллагууд болон холбогдох төрийн байгууллагуудаас өгсөн санал зөвлөмжүүдийг нэгтгэн дүгнэвэл дараахь байдалтай байна.

1994 онд УИХ-р батлагдсан Валютын зохицуулалтын тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулахдаа цаг үеийн шаардлагад нийцүүлэн зах зээлийн эдийн засагтай оронд тулгарч байдаг валютын зохицуулалттай холбоотой аливаа асуудлуудыг иж бүрэн, бодлогын түвшинд боловсруулан тусгаж өгөхийн чухлыг дээрхи байгууллагууд онцлон тэмдэглэж байна. Тухайлбал, Монголын Худалдаа Аж Үйлдвэрийн Танхимаас зохион явуулсан “Валютын ханшийн бодлого-Бизнес эрхлэгчдийн санал” уулзалт ярилцлагын үеэр дараахь саналууд гарч байв. Үүнд:

- Валютын зохицуулалтын тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах хуулийн төслийг боловсруулахдаа холбогдох байгууллагууд нь (Монгол Банк, Санхүүгийн зохицуулах хороо) торгох шийтгэх заалтуудаас өөр дорвитой бодлогын шинжтэй өөрчлөлтүүдийг бараг тусгаагүй нь энэ хуулийг торгуулийн хууль болгохоор харагдаж байна. Уг хууль нь Валютын зохицуулалтын тухай хууль гэж байгаа тул нэрнээсээ харсан ч бодлогын шинжтэй сайн хууль баймаар байна. Дахин дахин өөрчлөхийн оронд нэг мөр сайн хуультай болох нь бизнес эрхлэгчид болон иргэдэд ач холбогдолтой билээ. Энэ бол торгуулийн хууль биш зохицуулалтын тухай хууль байх ёстой.
- Мөн хуулийн төсөлд биржийн тухай ганц нэг үг орсноос бус яг юуг хэлээд байна, ямар харилцааг яаж зохицуулах тухай арга механизм, хуулийн тодорхойлолт зэрэг зүйлүүдийг оруулаагүй, хуульд тавигддаг нийтлэг шаардлагыг хангаагүй гэж үзэж байна. Хэрэв хуулийн төсөлд валютын арилжааг “биржээр” явуулж болно гэж заасан л бол хуулийн нэр томъёотой холбоотой тодорхойлолт, үзэл баримтлалыг сайн тусгаж өгөх нь зүйтэй гэж үзэж байна. Саяхан Монгол банк болон арилжааны банкуудын хооронд явагдсан валютын арилжаа нь биржийн зарчмаар зохион байгуулагдсан тул ямар хуулиар зохицуулагдаж байна вэ гэдгийг тодорхойлох хэрэгтэй гэсэн санаа гарч байв.
- Валютын зохицуулалтын тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлд Монгол Улс нь валютын ханшийн ямар дэглэмтэй улс орон бэ гэдгийг хуульчилж өгөх шаардлагатай.
- Төгрөгийн ханшийг тогтвортой байлгахын тулд валютын хадгаламжийг хязгаарлах саналыг зарим нэг арилжааны банкны удирдлагаас дэвшүүлж байв. Үүнд Монгол банкны зүгээс боломжгүй гэсэн хариу өгсөн бөгөөд валютын хадгаламжийн хүүгийн дээд хязгаарыг зааж өгснөөр мөнгө гадагш урсах аюултайг сануулав.
- Монгол Улсын нутаг дэвсгэр дээр төлбөр тооцоог зөвхөн төгрөгөөр гүйцэтгэх хуулийн заалтыг хэрэгжүүлэхэд хяналт тавьж, мөрдүүлэх шаардлагатай байгааг онцлон тэмдэглэж байв.

- Санхүүгийн зохицуулах хорооноос 2009 оны 5-р сарын 1-с валют арилжааны цэгүүдийг банк бус санхүүгийн байгууллага болгох шийдвэртэй холбогдуулан зарим ББСБ-н төлөөлөл санал бодлоо илэрхийлэв. Тухайлбал, 2009 оны 6-р сарын 30-ны байдлаар ББСБ-н дүрмийн санг 500 сая төгрөг болгон нэмэгдүүлэх шийдвэр гарсан боловч валют солих цэгүүдийг ББСБ болгохдоо дүрмийн санг нь 50 сая төгрөгөөр тогтоож байгааг шударга бус гэж үзэж байв.
- Монгол банкнаас иргэдийн дунд бий болсон хүлээлтийг мэдрэмжтэй удирдаж ажиллахыг хүсэж байв. Мөн мөнгөний бодлогын мэдээллийн хүртээмж, ил тод байдлыг анхаарч ажиллахыг төв банкнаас хүсэв.

Харин Монгол банкны зүгээс Валютын зохицуулалтын тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах хуулийн төслийг боловсруулан 2009 оны УИХ-н хаврын ээлжит чуулганаар хэлэлцүүлэхээр бэлтгэж байна. Дээрхи ажлын хүрээнд холбогдох судалгаа шинжилгээнүүдийг хийж, дараахь арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлсэн байна.

- Валютын арилжаанд оролцогчдын 2-р зөвлөгөөнийг зохион байгуулж тодорхой саналуудыг нэгтгэн гаргасан байна. Мөн экспорт импортлогч нарт зориулсан семинарыг зохион байгуулж гадаад худалдаа эрхэлдэг 30-д аж ахуйн нэгж байгууллагатай хамтран ажиллах гэрээ байгуулсан байна. Энэхүү гэрээгээр аж ахуйн нэгжүүд нь Валютын зохицуулалтын тухай хуулийн дагуу гадаад худалдааны мэдээллээ Монгол банкинд гарган өгч байхаар болжээ. Ингэснээр гадаад худалдааны статистик үнэн зөв гарах нөхцөл бүрдэнэ гэж үзжээ.
- Гадаад худалдааны статистикийн аргачлалтай холбоотойгоор худалдааны тэнцэл 300 гаруй сая ам. доллараар муудсан байсныг хамтарсан ажлын хэсэг гарган илрүүлэн зохих өөрчлөлтийг хийж үнэн зөв мэдээлэл гаргах нөхцөлийг бүрдүүлж ажилласан байна. Дээрхи ажлын хэсэг гадны байгууллагуудаас гадаад худалдааны статистикийг сайжруулах техникийн туслалцаа авч ажиллажээ.
- Төв банк нь Монгол Улсын гадаад валютын албан нөөцийн удирдлагыг хэрэгжүүлэхдээ нөөцийг эрсдэлгүй байршуулах, гадаад төлбөр тооцоог хангах, ашгийн төлөө ажиллах зэрэг үндсэн үүргийн хүрээнд ажиллаж байна. Валютыг АА, ААА-тай банкуудад байршуулдаг бөгөөд зарим нэг 1-р зэрэглэлийн банкууд дампуурч эхэлсэнтэй холбоотойгоор валют татах ажлыг амжилттай зохион байгуулсан хэмээн мэдэгдэв
- Арилжааны банкуудын дилерүүдийг гэрчилгээжүүлэх сургалтыг гадны байгууллагаас үнэ төлбөргүй авч явуулсан ба санхүүгийн уламжлагдсан хэрэгслүүдийг өндөр түвшинд ашиглаж сурах мэдлэг чадварыг олгох зорилготой юм. Ингэснээр аж ахуйн нэгж байгууллагууд арилжааны банктай хамтран санхүүгийн эрсдлээ зөв тооцон удирдаж ажиллах боломжтой болох юм гэж үзжээ.

Дөрөв: Санал, зөвлөмж

1. Валютын зохицуулалтын тухай хуулиар валютын ханшийн ямар дэглэмтэй байхыг хуульчилж өгөх шаардлагатай байна. 2008 оны 7-р сард Олон Улсын Валютын Сангаас гаргасан ажлын хэсгийн тайланд валютын ханшийг “conventional peg” буюу уламжлалт уях ханштай байна гэсэн байна. Харин зарим эдийн засагчид “managed float” буюу зохицуулалттай хөвөх ханштай байна гэсэн нь Монголбанкны зүгээс чөлөөтэй хөвөх ханштай (free float) байгаа гэсэнтэй зөрчилдөж байна. Ханшийн дэглэмийг тодорхойлохдоо тухайн ханшийн дэглэмийн үед үүсч болох сул давуу талуудыг сайтар тооцон хуульчилж өгөх нь зүйтэй гэж үзэж байна. Хэдийгээр өндөр хөгжилтэй орнуудын зүгээс, ялангуяа АНУ-н зүгээс бусад улс орнуудыг чөлөөтэй хөвөх ханштай байхыг дэмждэг ч зарим орнууд энэ асуудалд илүү болгоомжтой хандаж байна. Энэ нь Азийн хямралын үеэр чөлөөтэй хөвөх ханштай байсан орнууд

зохицуулалттай хөвөх ханштай байсан орнуудаас илүү нэрвэгдсэн байж болох талтай гэсэн дүгнэлттэй холбоотой байна.

2. Валютын зохицуулалтын тухай хуульд Монгол банк гадаад валютын албан нөөцийн доод хэмжээг тогтоон УИХ-р батлуулах тухай заажээ. Гадаад валютын албан нөөцийн удирдлагыг хэрэгжүүлэх журмыг илүү боловсронгуй болгох, нөөц төлөвлөгөөг (contingency plan) баталж ажиллах шаардлагатай гэж үзэж байна. Эдийн засгийн тааламжтай үед албан нөөцийн удирдлага ямар байх, цочролын үед ямар байх гэдгийг нарийн тодорхой зохицуулсан журамтай байснаар ханшийн тогтвортой байдлыг хангах, улмаар цочролд бага өртөх, нөөц бүрдүүлэх зардлыг багасгаснаар алдагдсан боломжийн зардал бага байх бүрэн боломжтой гэж дүгнэж байна. Монгол Улсын гадаад валютын албан нөөцийг бүрдүүлэхэд шаардлагатай арга хэмжээнүүдийг хуулийн хүрээнд дэс дараатай авч хэрэгжүүлснээр нөөцийг үр ашигтай, минимум эрсдэлтэй байршуулах, гадаад төлбөр тооцоог саадгүй хийх, дээрхи хоёр үүргийг амжилттай биелүүлснээр ашиг олох боломжийг эрэлхийлэх нь зүйтэй гэж үзэж байна. Тухайлбал, Засгийн газраас гадаад албан нөөцийг нэмэгдүүлэхтэй холбоотой хэрэгжиж буй төсөл хөтөлбөрүүдийн мониторингийг тогтмол хийх, алт тушаалтын хувийг нэмэгдүүлэх арга хэмжээг тасралтгүй авч хэрэгжүүлэх, гадаад албан нөөцийн төлөв байдлыг сар улирлаар олон нийтэд тогтмол мэдээлж байх шаардлагатай гэж үзэж байна. Ингэснээр олон нийтийн дунд албан нөөцтэй холбоотой үүсч болзошгүй сөрөг цуу яриаг таслан зогсоох, үнэн зөв мэдээлэл дээр тулгуурлан шийдвэр гаргах боломжийг олгох давуу талтай болох юм.
3. Монгол Улсын валютын нөөц болон валютын зохицуулалтын талаар төрийн байгууллагуудын эдлэх бүрэн эрх, хүлээх үүргийн талаар Валютын зохицуулалтын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлтийг оруулах. Одоогийн мөрдөгдөж байгаа Валютын зохицуулалтын тухай хуульд Санхүүгийн зохицуулах хорооны бүрэн эрх, хүлээх үүргийн талаар 2005 оны 11 сарын 17-ны өдөр батлагдсан “Санхүүгийн зохицуулах хорооны эрх зүйн байдлын тухай” хуультай холбогдуулан нэмэлт, өөрчлөлтийг оруулаагүй байгаа болно.
4. Монголбанк, Санхүүгийн зохицуулах хороо, Сангийн яам, Үндэсний татварын ерөнхий газар зэрэг төрийн байгууллагуудаас гаргаж байгаа гадаад худалдааны салбарын болон гадаад валютын гүйлгээний талаарх албан ёсны болон захиргааны статистик мэдээнүүдийн хоорондын уялдаа, холбоог сайжруулах, статистик мэдээний тайлагнах хугацааг Статистикийн тухай хууль болон бусад холбогдох эрх зүйн актуудтай уялдуулан Валютын зохицуулалтын тухай хуульд нэмэлт оруулах.
5. Валютын зохицуулалтын тухай хуулийн 7-8 дугаар зүйлүүдэд тодорхойлсон Валютын харилцаанд оролцогч байнга болон түр оршин суугчийн Монгол Улсын нутаг дэвсгэр дээр болон МУ-ын нутаг дэвсгэрээс гадна, мөн валютын харилцаанд оролцогч түр оршин суугчаас валютын харилцаанд оролцогч байнга оршин суугчтай гадаад валютын гүйлгээ хийхэд эдлэх эрх, хүлээх үүргийн талаар нарийвчлан зохицуулсан хуулийн заалтыг нэмж оруулах.
6. Валютын зохицуулалтын тухай хуулийн зарим нэр томъёог бусад хууль тогтоомжид нийцүүлэн, нэг мөр боловсронгуй болгох. Жишээлбэл: Валютын зохицуулалтын хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.1-т Эрх бүхий банк, бирж, брокерын компаниас эрэлт, нийлүүлэлтийн үндсэн дээр хийж байгаа валютын худалдаа арилжааны үйл ажиллагааг Монгол улсын валютын зах гэнэ гэж заасан байдаг. Гэвч Валютын зохицуулалтын тухай хуульд бирж, брокерын компаниудын валютын гүйлгээний талаар өөр зохицуулалт байхгүй болно. Иймд гадаад валютын худалдаа арилжааны талаар бирж, брокерын байгууллагуудын талаарх холбогдох нэмэлт заалтыг оруулах. Мөн Валютын зохицуулалтын тухай хуулийн 9.1-т “Валют худалдах, худалдан авах,

хадгалах, зээлдэх, шилжүүлэх, байршуулах, барьцаалах, улсын хилээр оруулах, гаргахтай холбоотой үйл ажиллагааг валютын гүйлгээ гэнэ” гэж заасан байдаг. Харин Банк бус санхүүгийн үйл ажиллагааны тухай хуулийн 4.1.6-д Гадаад валютыг худалдах, худалдан авах, түүгээр зээл олгох баталгаа гаргах үйл ажиллагааг гадаад валютын гүйлгээ гэж томъёолсон байна. Эдгээрийг нэр томъёоны хувьд хууль тогтоомжид нийцүүлэн илүү боловсронгуй болгох шаардлагатай байна.

7. Валютын зохицуулалтын тухай хуульд арилжааны банкнаас бусад валютын гүйлгээ эрхэлж байгаа аж ахуйн нэгж, байгууллагуудын гадаад валютын гүйлгээний талаархи хууль, эрх зүйн орчинг боловсронгуй болгох, тэдгээрийн үйл ажиллагаан дахь хяналтыг сайжруулах талаар холбогдох нэмэлт, өөрчлөлтийг оруулах.
8. Монгол Улсын нутаг дэвсгэр дээр зөвхөн үндэсний мөнгөн тэмдэгтээр гүйлгээ хийх талаарх хуулийн заалт нь хэрэгжихгүй байгаа учир энэ талаарх нарийвчилсан хуулийн зохицуулалтыг нэмж тусгах.
9. Монгол Улсын нутаг дэвсгэр дэх валютаар хийгдэж байгаа төлбөр тооцоог журамлахад одоо хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа
 - “Гадаад валютын гүйлгээг зохицуулах зарим арга хэмжээний тухай” Сангийн сайд, Монголбанкны ерөнхийлөгч хамтарсан 1996.06.10-ны өдрийн №153/155 тушаал,
 - “Монгол Улсын нутаг дэсгэр дээр бүх төрлийн ажил үйлчилгээ, зар сурталчилгаа, аливаа үнийн санал болон тарифыг зөвхөн Монгол Улсын үндэсний валют-төгрөгөөр илэрхийлж байх тухай” Сангийн сайд, Монголбанкны ерөнхийлөгч хамтарсан 1999.3.23-ны өдрийн №25/88 тушаалуудын хэрэгжилт нь хангалтгүй байгаа тул холбогдох нэмэлт, өөрчлөлтийг тусгах.
10. Валютын зохицуулалтын тухай хууль тогтоомжийг зөрчигсдөд хүлээлгэх хариуцлагыг тодорхой болгох, хууль биелүүлэх эдийн засгийн хөшүүргийг оновчтой ашиглах.
11. Валютын зах зээл, арилжааны горим, ёс зүй болон бусад холбогдох зүйлсийн талаар зөвлөмж гаргаж, судалгаа хийдэг валютын зах зээлд оролцогчдын төлөөлөгчдөөс бүрдэх бие даасан Валютын зах зээлийн (Арилжааны) Комисс байгуулж болох
12. Валютын арилжааны шинэ бүтээгдэхүүнүүд болон санхүүгийн уламжлалт хэрэгслүүдийг ашиглах хууль зүйн орчин, эрх зүйн нөхцөлийг бүрдүүлэх боломжийг судлах
13. Валютын арилжааны биржийг сонгодог утгаар нь хөгжүүлэх боломжийг судлах

Тав. Хавсралт

Улс орнуудын валютын зах зээлийн хяналт зохицуулалт, зохион байгуулалтын хэлбэр, эрх зүйн зохицуулалтын талаархи мэдээлэл

(Хавсралт)

№	Улс ор-нууд	Зохи-цуулах субъект	Хяналт тавих субъект	Валютын арилжааны зах зээлийн хэлбэр		Зохицуулж буй эрх
				Банк хоорондын	Биржийн арилжаа	зүйн актууд

	<u>Өндөр хөгжилтэй орнууд</u>	Төв банк	“Валютын зах зээлийн Комисс” (Foreign Exchange Committee)	Байгаа	Чикагогийн Бирж (Chicago Mercantile Exchange)	Гадаадын валют, худалдааны тухай хууль
1	АНУ					
2	Япон	Сангийн яам	Валютын зах зээлийн / солилцооны комисс/	Байгаа	Токиогийн бирж	Гадаадын валют худалдааны тухай хууль
3	БНСУ	Төв банк	Валютын зах зээлийн / солилцооны комисс/	Байгаа	Байхгүй	Гадаадын валютын шилжилтийн тухай хууль
	БНХАУ	Төв банк	China Securities Regulatory Commission (CSRC) and the State Administration of Foreign Exchange (SAFE),	Байгаа	Байхгүй	Гадаадын валют, үнэт цаасны солилцооны тухай хууль
4	<u>Хуучин социалист байсан орнууд</u>	Төв банк	Сангийн яам, Төв банк	Байгаа	Байхгүй	Гадаадын валютын тухай хууль
	Чех					
5	Казакстан	Төв банк	Төв банк	Байгаа	Байхгүй	Мөнгө ба мөнгөний бодлогын зохицуулалтын тухай хууль
6	Словак	Төв банк	Сангийн яам, Төв банк	Байгаа	Байхгүй	Гадаадын валютын тухай хууль
7	Славак	Слований банк /The bank of Slovenia/	Славаний банк	Байгаа	Байхгүй	Гадаадын валютын тухай хууль
8	Харват	Төв банк	Төв банк Хорватын Валютыг хамгаалах хороо	Байгаа	Байхгүй	Харватын төв банкны хууль Гадаадын валютын тухай хууль

9	<u>Хөгжиж буй орнууд</u>	Төв банк	Эдийн засгийн яам	Байгаа	Байхгүй	Гадаадын валютын тухай хууль
	Македон					
10	Тайланд	Сангийн сайд	Сангийн сайд, Тусгай эрх бүхий албан тушаалтнууд, Төв банк	Байгаа	Байхгүй	Валютын хяналтын хууль.
11	Чили	Төв банк	LAIA Латин Америкийн ОУХ. Төв банк /CBC/	Байгаа	Байхгүй	Валютын тухай хууль, Төв банкны тухай хууль
12	Монгол	Монгол банк	Монгол банк, Санхүүгийн зохицуулах хороо	Байгаа	Байхгүй	Валютын тухай хууль

* * *

Ашигласан материал

1. А. Даваасүрэн “Олон улсын валют, санхүү, зээлийн харилцаа” 2006 он
2. Зууны мэдээ сонин 2008 оны 11, 12, 2009 оны 1-3 сарын дугаарууд
3. Өдрийн сонин 2008 оны 11, 12, 2009 оны 1-3 сарын дугаарууд
4. <http://www.korealaw.com/node/54>
5. http://www.novexcnc.com/securities_forex_main.html
6. <http://www.asianlii.org/vn/legis/laws/ofem236/>
7. Валютын зохицуулалтын тухай хууль 1994
8. Банк, эрх бүхий хуулийн этгээдийн мөнгөн хадгаламж, төлбөр тооцоо, зээлийн үйл ажиллагааны тухай хууль 1995.10.31
9. Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хууль 2002.12.12
10. Банк бус санхүүгийн үйл ажиллагааны тухай хууль 2002.12.12
11. Санхүүгийн зохицуулах хорооны эрх зүйн байдлын тухай хууль 2005.11.17
12. Банкны тухай хууль 1996.09.03
13. Төвбанк /Монголбанк/-ны тухай хууль 1996.09.03
14. УИХ-ын болон Засгийн газрын тогтоол:
15. УИХ-ын 2006 оны 5 сарын 26-ны өдрийн №45 тоот тогтоолоор батлагдсан “Санхүүгийн зохицуулах хорооны дүрэм”
16. “Дотоодын банкуудтай валютын арилжааны хэлцэл хадгадамжийн гэрээ байгуулах тухай журам” Монгол банкны ерөнхийлөгчийн 2002 оны 84 тоот тушаалын хавсралт
17. “Банк бус санхүүгийн байгууллагын үйл ажиллагаанд зайнаас хяналт тавих аргачлал” Санхүүгийн зохицуулах хорооны 2007. 06. 27 № 82 тогтоол
18. “Валют солих цэг ажилжуулах журам” - Санхүүгийн зохицуулах хорооны 2008. 04.18 № 91 тогтоол
19. “Банк бус санхүүгийн байгууллагын үйл ажиллагаанд газар дээрх шалгалт хийх журам” Санхүүгийн зохицуулах хорооны 2008. 06. 12 №157 тогтоол
20. “Санхүүгийн байгууллагын дүрмийн сангийн доод хэмжээ” Санхүүгийн зохицуулах хорооны 2008 оны 169 дугаар тогтоол

21. “Банк бус санхүүгийн үйл ажиллагаа эрхлэх тусгай зөвшөөрлийн журам” СЗХ-ны 2008 оны 186 тоот тогтоол
22. Мөнгө, банкны үйл ажиллагаа ба мөнгө-зээлийн бодлого /Колин Д.Кэмпбелл, Розмари Дж.Кэмпбелл, Эдвин Дж. Доллан/ - 1999 он
23. Олон Улсын валют, санхүү, зээлийн харилцаа /А.Даваасүрэн/ - 2006 он
24. Мөнгөний зах зээл, банкны нэр томъёоны лавлах толь /Э.Сандагдорж/ - 2000 он
25. www.mongolbank.mn Монгол банк
26. www.nso.mn Үндэсний статистикийн хороо
27. www.frc.mn Санхүүгийн зохицуулах хороо
28. www.mca.mn Мянганы сорилтын сан
29. Алтны санхүүжилтын зөвлөгөөн
30. Валют арилжааны мэргэжилтнүүдийн зөвлөгөөн
31. www.worldbank.mn Дэлхийн банк
32. www.bis.org
33. www.bloomberg.com
34. www.forex.com
35. www.cme.org
36. www.imf.org ОУВС
37. www.economy.com
38. www.tradingeconomics.com
39. <http://forbes.by/content/izmeneniya-na-valyutnom-rynke-belarusi>
40. [2.http://market-pages.ru/valutn/2.html](http://2.market-pages.ru/valutn/2.html)
41. www.dengi-info.com
42. Журнал «Главный Бухгалтер» № 28, 2007 г. Максим Щербина, экономист
43. http://spravka-jurist.com/base/part-ix/tx_fssuuu.htm
44. Кандинская Ольга Александровна // Журнал «Финансовый бизнес», № 2. — 2000.
45. Foreign exchange and derivatives market activity in 2007 Triennial Central Bank Survey, December 2007
46. Монгол улс: ОУВС-ийн Дүрмийн IV заалтын дагуу 2008 оны зөвлөлдөх хэлэлцүүлгийн ажлын хэсгийн тайлан, Ажлын хэсгийн нэмэлт хавсралтууд болон Гүйцэтгэх Захирлуудын Зөвлөлийн хурлаас Олон нийтэд түгээх мэдээлэл
47. CRS Report RS22860, *East Asia's Foreign Exchange rate Policies*, by Michael F. Martin
48. [<http://www.newyorkfed.org/aboutthefed/fedpoint/fed44.html>]
49. CRS Report RL 30566 “South Korea-US Economic Relations”, by Mark E. Manyin
50. Монгол улс: Сонгомол асуудлууд, Олон Улсын Валютын Сан 2008

ОИХ.МН
СУДАЛГААНЫ САН